

Helyzetelemzés és cselekvési program az élettudományi folyóirat-ellátás országos szintű optimalizálására*

A szerző felvázolja az élettudományi folyóirat-ellátás egy lehetséges országos modelljét. A szerkesztőség bízik benne, hogy a cselekvési programként megfogalmazott – eredeti és pragmatikus – javaslatok visszhangra találnak, és megvitatásuk hozzájárul a szakterület magasabb szintű szakirodalmi ellátását célzó koncepció kialakításához.

„Javítsuk ki, mert maholnap
Pallásról néz be az ég...”
(Petőfi Sándor)

Helyzetelemzés

Magyarországon még sohasem történt kísérlet (konceptiószinten sem) valamely szakterület szakirodalmának országos szintű beszerzési koordinálására. A könyvtáros szakma legfeljebb a „többes előfizetések csökkentése” c. nonszensz emlegetésig jutott el az országos vagy regionális koordináció címén, aminek talán a világon is legviszatehetsőbb esete az 1982-es „nagy revízió” volt, amikor vezető könyvtárosok titkos, de tevékeny közreműködésével a párt- és állami vezetés parancsára megharmadolták a külföldi tudományos folyóiratokat. Ennek hatásai máig fennállnak.

A magyar kutatóintézetek és felsőoktatási intézmények semmilyen végiggondolt, az országos igényeket és szükségleteket szem előtt tartó központi segítséget nem kapnak szakirodalmi szükségleteik kielégítéséhez. Elsősorban az országos koncepció hiánya miatt fulladt eleve kudarcba az MKM 1997-ben bevezetett felsőoktatási szakirodalmi támogatási programja is [1–4].

Korábbi vizsgálatainkban [1–3 és 5–15] adatokkal igazoltuk az alábbi megállapításokat:

- Minden szakterület közül az orvostudomány az, amely a leginkább rá van utalva a szakirodalom átfogó és intenzív használatára mind a kutatás, mind a gyógyítás, mind az oktatás vonatkozásában.
- Magyarországon egyik részterületen sem kap kellő szerepet a szakirodalommal való lépéstartás, jóllehet ez lenne a színvonal emelésének legfontosabb garanciája.

- Az élettudományi szakirodalomból a folyóiratok 90% feletti részt képviselnek.
- Az élettudományi folyóiratok szakirodalma a legnagyobb és legdrágább, minden más szakterületet többszörösen felülmúl.
- Magyarország élettudományi folyóiratokkal való ellátottsága minden tekintetben rossz. A feleannyi lakosú Finnország háromszor annyit költ a felsőoktatási könyvtárak beszerzéseire, mint Magyarország.
- Az ellátottság folyamatosan romlik. Ma 50–100%-kal többet kellene költeni a könyvtáraknak ahhoz, hogy állományaik az 1982-es szinten legyenek a világirodalomhoz képest.
- Sehol sincs koncepciózus állományépítés. A pillanatnyi pénzügyi szempontok és helyi hatalmi viszonyok döntik el a mellőzést vagy támogatást.
- Nincs beszerzési koordináció a 3–400 magyar orvosi könyvtár közt. Ennek fő oka, hogy mindenki a minimum alatt van, így nincs is mit koordinálni.
- Nincs országos könyvtára az élettudománynak.
- A felszereltség és a személyi feltételek tekintetében országos szintű szolgáltatásra lennének képesek az orvosegyetemek központi könyvtárai, ha az állomány ezekben is elfogadhatatlanul szegényes nem lenne, amennyiben idestova az egyetemi léthez megkövetelt tudományos információellátás minimumát sem képesek nyújtani.

* A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége 21. tájékoztatóján (Salgótarján, 1998. július 31.) elhangzott előadás alapján.

- Nem lehet számítani a más élettudományi szakterületek egyetemi könyvtáraival való együttműködésre, mivel azokban még sokkal rosszabb az ellátottság, mint az orvosegyetemeken.
- Az élettudományi folyóiratok szakterületenként erős hierarchiát alkotnak, mintegy másfél ezer folyóirat tartozik az igazán fontos magfolyóiratok közé (előfizetési árak 1,3–1,5 millió USD).
- Ezek magyarországi előfizetése kb. 60%-os, a szakterületek többségében 50% alatti.
- Az országos szakirodalmi ellátás elfogadható szintre hozásának alapvető feltétele, hogy az élettudományi magfolyóiratok országosan legalább két példányban legyenek elérhetők, szolgáltatóképes könyvtárakban.

Cselekvési program

- Tudományos módszerekkel és alaposítással létre kell hozni az élettudományi magfolyóiratok listáját, s ezt két-három évente revideálni kell.
- Fizessék elő központi keretből az élettudományi magfolyóiratok két sorozatát. Az Oktatási Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium lehet legkézenfekvőbbben egy-egy sorozat előfizetésének finanszírozója. Az Oktatási Minisztériumot a felsőoktatási törvény kötelezi az intézmények szakirodalmi ellátásának „többlettámogatására”, az Egészségügyi Minisztérium pedig ezzel ismerhetné el, hogy a magyar orvostársadalom megérdemli, hogy kapjon valami segítséget a hatalmas orvostudományi szakirodalommal való lépéstartás legelemibb feltételének megteremtéséhez. A segítségadás megteremti az elvárás alapját is.
- A négy orvosegyetem központi könyvtára vállalja el egy-egy fél sorozat elhelyezését, és a belőle való gyorsmátsolat vagy cikkfájl szolgáltatását. (Amelyiknél lehet, szervezzék meg az internetes hozzáférést is.)

A megvalósított program következményei

1. A lehető legkisebb beruházással pótolja az országos élettudományi könyvtár hiányát.
2. Garantálja a támogatás megfelelő felhasználását és az ellenőrizhetőséget.
3. Biztonságot teremt a szolgáltatásban, s emellett megteremti a gyorsaság és a versenyhelyzet feltételeit is.
4. Az országos szakirodalmi ellátásból jelenleg is legnagyobb részt vállaló, és a szakirodalmat legintenzívebben használó orvosegyetemek

szakirodalmi helyzete megjavul, magas szinten stabilizálódik. Saját kereteiket arra fordíthatják, hogy a náluk lévő fél magfolyóirat-sorozat *kívüli* folyóiratokból a jelenleginél sokkal koncepciózusabban válogassanak.

5. Minden magyar orvostudományi könyvtár (az orvosegyetemek is), sőt az élettudományok terén aktív egyéb intézmények is támaszkodhatnak a magfolyóiratok biztos elérhetőségére saját állományaik kialakításakor. Erősen megjavul a választék, azaz a magfolyóiratokon kívül is sok folyóirat válik országosan elérhetővé.
6. Jelentősen csökken az igen drága külföldi cikkszolgáltató cégek igénybevétele.
7. Az ország élettudományi szakirodalmi ellátása elvi alapra helyeződik, megteremtődik és fenn tarthatóvá válik az optimális szakirodalmi ellátás.
8. Javul a kutatás, gyógyítás és oktatás színvonala. Ehhez a tudásnak, a tudományos eredményességnek a mainál nagyobb elismerésére is szükség van, aminek legelső, feltételteremtő lépése lehet a program megvalósítása.

Irodalom

- [1] MARTON J.: A felsőoktatási intézmények szakmai könyv- és folyóirat-beszerzésének támogatásáról, különös tekintettel az elosztást szabályzó MKM rendelettervre. = Pécsi Könyv- és Infotár, 2. köt. 2. sz. 1997. p. 7–8.
- [2] MARTON J.: A felsőoktatási intézmények szakmai könyv- és folyóirat-beszerzésének tervezett támogatásáról. = Magyar Felsőoktatás, 1997. 4. sz. p. 14–15.
- [3] MARTON J.–SÓTI L.: Az intézmények szakirodalmi ellátásának többlettámogatásáról. = Magyar Felsőoktatás, 1997. 10. sz. p. 16–18.
- [4] MÁDER B.: A felsőoktatási könyvtárpályázatról. = Könyvtári Levelező/Lap, 10. köt. 5. sz. 1998. p. 8–10.
- [5] MARTON J.: Az élettudományi folyóirat-ellátottság alakulása Magyarországon 1970–1976. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 26. köt. 9. sz. 1979. p. 396–399.
- [6] MARTON J.–PÁVAI-VAJNA E.–TERJÉK Zs.: Szükségletek, ellátottság, takarékoság. Biokémiai folyóiratok előfizetése Magyarországon. = Könyvtári Figyelő, 29. köt. 1. sz. 1983. p. 30–39.
- [7] MARTON J.: Az élettudományi magfolyóiratok előfizetése Magyarországon 1974 és 1983 között. = Könyvtári Figyelő, 32. köt. 2. sz. 1986. p. 173–177.
- [8] MARTON J.–ZSIGÓ I.: Drágulás, drágítás, haldícs. Végveszélyben a tudományos folyóiratellátás? = Magyar Tudomány, 35. köt. 1990. p. 723–726.
- [9] MARTON J.–ANVEILER J.–TÓTH E.: Hét szűk esztendő. A magyar tudomány információellátásának leromlása 1978–1985 között – négy tudományi diszciplína külföldi folyóirat-beszerzéseit

- például véve. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 38. köt. 8. sz. 1991. p. 325–328.
- [10] MARTON J.: Tudósok tudása: természettudományi információellátás Magyarországon. = Az MTA Könyvtár Közleményei, 30. köt. 1992. p. 181–187.
- [11] MARTON J.: A magyar tudományos könyvtárak lepusztulása az elmúlt 25 évben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 42. köt. 1. sz. 1995. p. 3–6.
- [12] MARTON J.: Mi kell a magyar felsőoktatási és tudományos könyvtáraknak? A világbanki pályázat állománygyarapítási direktívái. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 42. köt. 11–12. sz. 1995. p. 451–456.
- [13] SZÉNÁSI E.–VIRÁG R.–MARTON J.: A tudomány árad, a könyvtárak apadnak, mi lesz a tudással? (A vezető orvostudományi folyóiratok fogyasztása Magyarországon.) = Orvosi Hetilap, 45. köt. 1995. p. 2463–2466.
- [14] ZSIGÓ I.–FAZEKAS M.–MARTON J.–BARTA R.–DÓRA K.: Az élettudományok idézetelemzéssel azonosított szakterületei és tudományterképe. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 44. köt. 7–8. sz. 1997. p. 258–263.
- [15] MARTON J.: Alábbvaló nemzet vagyunk? A felsőoktatási szakirodalmi ellátásban bizonyosan! = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 7. köt. 5. sz. 1998. p. 13–17.

Béérkezett: 1998. VIII. 31-én.

Rendezvénynapló

Neties'99, Hálózati entitások – A telematika szervezeti hatása, 3. nemzetközi konferencia

Krems (Ausztria), 1999. március 18–19.

Szervező: Donau-Universität Krems
Dr. Karl Dorrek Strasse 30.
A-3500 Krems, Austria
Tel.: +43 2732 893 2300
Fax: +43 2732 893 4300
E-mail: tim@donau-uni.ac.at

Networkshop '99 felsőoktatási-kutatási, számítógép-hálózati és alkalmazási konferencia

Nyíregyháza, 1999. március 30–április 1.

Szervező: NIIF Koordinációs Iroda
1132 Budapest, Victor Hugo u. 18–22.
Tel.: 149-7987, 149-6934
Fax: 270-9650

6. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál

Budapest, 1999. április 23–25.

Szervező: MKKE Fesztiváliroda
1073 Budapest, Kertész u. 41.
Tel.: 343-2537, 343-2540
Fax: 343-2541
E-mail: mkke@mail.datanet.hu

3. nemzetközi konferencia az elektronikus publikálásról

Ronneby (Svédország), 1999. május 10–12.

Szervező: Peter Linde
University of Karlskrona/Ronneby
S-371 79 Karlskrona, Sweden
Fax: +46 455 78137
Tel.: +46 455 78139
mailto:Elpub99@hk-r.se

3. ICC/IFIP konferencia az elektronikus publikálásról

Ronneby (Svédország), 1999. május 12–14.

Szervező: Peter Linde
University of Karlskrona/Ronneby
S-371 79 Karlskrona, Sweden
Tel.: +46 455 78139
Fax: +46 455 78137
Elpub99@hk-r.se

A könyvtárak jövője az emberi kommunikációban

Hania (Görögország), 1999. május 16–22.

Szervező: Technical University of Crete,
The Library
Ms. Anthi Katsirikou
University Campus
GR-73100 Crete
Tel.: +30 821 70895/37281
Fax: +30 821 28460
E-mail: anthi@cha.forthnet.gr,
iatul@library.tuc.gr
URL: <http://www.library.tuc.gr>

CoLIS 3, 3. nemzetközi könyvtár- és információtudományi konferencia

Dubrovnik, 1999. május 23–26.

Szervező: Radovan Vrana
Department of Information Sciences
Faculty of Philosophy
I. Lucica 3
10000 Zagreb, CROATIA
e-mail: rvrana@ffzg.hr
URL: <http://www.colis3.hr>,
(<http://www.ffzg.hr/infoz/colis3>),
<http://www.scils.rutgers.edu/colis3>